

ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний вектор розвитку літературознавчих досліджень характеризується підсиленням тенденції до аналізу інтерсеміотичності текстів різноманітної природи, що належать до різних видів мистецтва, та їх взаємопроникнення як різних семіотичних систем – поезії, живопису, кінематографії, пластичного мистецтва тощо [2, с. 430]. Одним із ключових понять інтерсеміотичної наукової парадигми є поняття інтермедіальності.

Інтермедіальні студії з'явилися наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років (І. Раєвські, К. Клювер, В. Вольф та ін.), а сам термін «інтермедіальність» увійшов у науковий обіг у 1983 році завдяки німецько-австрійському досліднику А. Ханзен-Льове, який презентував це явище як нову дослідницьку парадигму. Вчений звернув увагу на різницю у способах транслявання мистецького твору, виокремивши (1) мультимедійну презентацію, яка притаманна синтетичним видам мистецтва (кінематографу, театру та ін.), і (2) мономедійну презентацію, що здійснюється шляхом підпорядкування способу передачі художнього твору засобам певного виду мистецтва (література, живопис тощо) [див. 3, с. 163]. За А. Ханзен-Льове, **інтермедіальність** – це переклад (з мови одного виду мистецтва на мову іншого) в межах однієї культури або об'єднання між різними елементами мистецтва в мономедійному або мультимедійному тексті [див. 4, с. 16]. Проте у ширшому розумінні інтермедіальність стосується *взаємодії* різних видів мистецтва (літератури, музики, живопису, скульптури, кіно, тощо), а у фокусі інтермедіальних досліджень знаходяться схожі феномени, притаманні різним сферам мистецтва [8, с. 44].

На думку дослідників [3, с. 164], теорія інтермедіальності тісно пов'язана із теорією медіа (роботи М. Маклюена, В. Флюссера, В. Беньяміна, Ф. Кіттлера, І. Смирнова та ін.), де під **медіа** розуміють певні вектори художньої комунікації між мовами різних видів мистецтв. Різні медіа, за В. Флюссером, можуть вступати у зв'язки взаємного означування. При цьому кожне медіа має конкретну матеріальну структуру, яка містить код, наприклад: для живопису – це колір, для графіки – лінія, для музики – ноти, що фіксують звуки [1, с. 74]. Будь-яка художня форма бере активну участь у комунікації, а наділені специфічними ознаками художні форми різних видів мистецтва взаємодіють між собою. Зростаюча популярність інтермедіальних студій, вважає Г. Ріпл, пояснюється тим, що в сучасну цифрову епоху багато витворів мистецтва, культурних артефактів, літературних текстів та інших культурних конфігурацій або комбінують різні жанри, стилі та засоби передавання інформації (*media*), або співвідносяться з іншими такими засобами у найрізноманітніші способи [6, с. 1].

Незважаючи на величезний інтерес дослідників до інтермедіальної проблематики, питання про уніфіковане потрактування терміну «інтермедіальність» і досі залишається відкритим. Так, за К. Клювером, інтермедіальність охоплює усі види взаємозв'язку і взаємодії між різними медіа;

Л. Елестрьом вважає за необхідне спочатку визначитися із поняттям «медіа», і лише потім аналізувати їхню взаємодію; Дж. Бейтман детермінує інтермедіальність через поняття семіотичного модусу; Ю. Мюллер пропонує враховувати соціальні й історичні характеристики інтермедіальних процесів [7, с. iv]. Інші дослідники (І. Пех, Й. Шрьотер, І. Борисова, Н. Тішуніна, С. Петрова та ін.) розглядають інтермедіальність як модифікацію теорії інтертекстуальності, адаптованої до міжмистецьких взаємозв'язків [3, с. 163]. Все це свідчить про складність і багатоаспектність феномену інтермедіальності та необхідність упорядкування методологічних засад його вивчення. При цьому Й. Брун і Б. Ширмахер вказують на комплексний характер інтермедіальності: цей термін означає і *об'єкт* дослідження, і *метод* дослідження, і *теорію* про категорії подібних явищ [5, с. 4].

На думку Г. Ріппла, однією з причин, що унеможливають формулювання єдиного визначення інтермедіальності, є те, що цей феномен набув статусу ключового теоретичного поняття у цілій низці сфер гуманітарного знання та мистецтва, серед яких: літературознавство, театрознавство, культурологічні студії, історія мистецтва, музикологія, соціологія, філософія, фільмознавство, історія коміксів, медіа студії тощо, – тобто у тих сферах, що мають справу з «інтермедіальними сузір'ями» (*intermedial constellations*), які, в свою чергу, потребують спеціалізованих підходів і визначень [6, с. 1]. Що стосується інтермедіальності власне вербальних текстів, то вона актуалізується за рахунок включення у тексти малюнків та ілюстрацій, а також посилань на відсутні у самому тексті візуальні зображення (статичні і рухомі, аналогові і цифрові), застосування кінематографічних модусів, уведення до тексту музичних структур і тем тощо [там само, с. 2].

Інтермедіальні літературні студії зосереджені переважно на вивченні взаємозв'язків між словом (*word*) і зображенням (*image*), що диференціюються наступним чином: 1) включення зображень на обкладинках творів, мініатюрних малюнків у середньовічних трактатах або гравюр (як, наприклад, у новелі В. Вулф «Королівський сад»), а також вербально-візуальні комбінації жанрів (наприклад, постмодерністський графічний наратив П. Карасіка і Д. Мазучеллі – адаптація роману П. Остера «Скляне місто»); 2) типографічні новації, коли текст і зображення є рівноправними складниками і формують єдине ціле (наприклад, так звані «цифрові вірші»); 3) екфразіс – опис картин, малюнків, фотографій, скульптур у тексті [там само, с. 4].

У літературній концепції І. Раєвскі запропоновано класифікацію, яка враховує як внутрішні, так і зовнішні конфігурації різних видів мистецтв. Згідно з цією концепцією можна виокремити три категорії медіальних конфігурацій: 1) медіальні комбінації (або мультимедіа / змішані медіа): опера, кінофільм, театральна вистава, комікс, комп'ютерна інсталяція тощо); 2) медіальні транспозиції (адаптація літературного твору, новелізація кінофільму); 3) інтермедіальні посилання (посилання на художній текст або музичний твір; імітація кінематографічних технік і прийомів – «розчинення» зображення (*dissolves*), наведення переднього плану (*zoom shot*), техніка монтажу (*montage editing*) тощо; дескриптивні модуси в літературному творі, що створюють візуальні ефекти або відсилають до певного візуального твору мистецтва (екфразіс)).

Одним із перспективних напрямів розвитку інтермедіальних студій вчені вважають дослідження феномену **трансмедіальності**, що охоплює категорії, які є певною мірою універсальними та експлікуються у різноманітних медіа (наприклад, фікціональність, ритмічність, серіальність, наративність, певний набір мотивів і тематичних варіацій) [6, с. 15]. Перспективи нашого дослідження вбачаємо у подальшому вивченні цих категорій, що сприятиме формуванню інтермедіального контексту наукових розвідок у площині філологічного аналізу літературних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів. К.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. 520 с.
2. Маріна О. Поетичні форми як мультимодальні конструкти: на межі різновидів категоризації // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Л. Українки. 2017. № 3. С. 430-435. URL: _ (дата звернення: 17.05.2023)
3. Попова О. В. Інтермедіальні студії у сучасному літературознавстві // Social Sciences. Arts and Humanities. 2017. № 38. С. 163-167. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/270150.pdf> (дата звернення: 15.05.2023)
4. Савчук Г. О. «Інтермедіальність» як категорія літературознавства й медіології // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2019. Вип. 81. С. 15-18. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/14082> (дата звернення: 17.05.2023)
5. Bruhn J., Schirmacher B. Intermedial Studies. Kalmar: Linnaeus University, 2021. 25 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003174288-1/intermedial-studies-j%C3%B8rgen-bruhn-beate-schirmacher> (дата звернення: 12.05.2023)
6. Handbook of Intermediality: Literature – Image – Sound – Music / ed. by G. Rippl. Mouton: De Gruyter, 2015. 691 p.
7. Queiroz J. Intermediality, Transmediality, Multimodality and Intersemiotic Translation: Preface // International Journal of Semiotics and Visual Rhetoric. 2019. Vol.3. Issue 2. P. iv-v. URL: <https://www.igi-global.com/journals/open-access/table-of-contents/international-journal-semiotics-visual-rhetoric/145717?v=3&sitid=232269> (дата звернення: 12.05.2023)
8. Rajewsky I. O. Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality. 2005. URL: https://www.researchgate.net/publication/273011987_Intermediality_Intertextuality_and_Remediation_A_Literary_Perspective_on_Intermediality (дата звернення: 17.05.2023)